

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ТА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО
СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота (проєкт)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 241М
групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Дошкільна освіта
Курач Марія Вадимівна

Керівник: доцентка Казаннікова О.В.

Рецензентка: вихователь-методист
Херсонської початкової школи №7
Херсонської міської ради
Ібайдулаєва І. М.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичний огляд проблеми психологічної безпеки в освітньому процесі.....	8
1.1. Психологічна безпека середовища та особистості в освітньому просторі.....	8
1.2. Психологічні основи безпечного освітнього середовища в дошкільному закладі.....	10
1.3. Психічне здоров'я дитини в контексті безпеки освітнього процесу.....	14
РОЗДІЛ 2. Прикладні аспекти створення безпечного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти.....	22
2.1. Характеристика процедури і змісту констатувальної діагностики.....	22
2.2. Аналіз результатів констатувальної діагностики.....	27
2.3. Рекомендації щодо створення безпечного освітнього середовища в дошкільних закладах.....	32
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43
ДОДАТКИ.....	47
Додаток А Кодекс академічної доброчесності.....	47
Додаток Б Критерії загального і психічного здоров'я.....	49
Додаток В Анкета тривожності П. Бейкер, М. Алворд.....	50
Додаток Д Анкета імпульсивності П. Бейкер, М. Алворд.....	51
Додаток Е Анкета агресивності П. Бейкер, М. Алворд.....	52
Додаток Ж Тест «Дитячий опитувальник неврозів» (В.Седнев).....	53
Додаток З Методика експрес-діагностики неврозу К.Хекка, Х. Хесса.....	54

ВСТУП

Актуальність дослідження. Стаття 28 Конвенції ООН Про права дитини зазначає визнання права дитини на освіту, необхідність вживання заходів, які ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини. Статті 37 і 38 цього ж документу зобов'язують держави поважати норми гуманітарного права, забезпечувати безпечне середовище для освіти і розвитку для кожної дитини. За документами ООН жодна дитина не повинна піддаватися приниженню гідності, покаранням. На сучасному етапі розвитку українського суспільства особливої актуальності набуває саме проблема створення безпечного освітнього середовища для дітей.

Аналіз наукових психолого-педагогічних джерел дає право вважати, що психологічна безпека освітнього простору є актуальною умовою ефективного й результативного освітнього процесу. Тому сьогодні робить актуальним дослідження змісту та організації такого середовища, що максимально сприятиме гармонійному розвитку дитини, становленню її особистості, збереженню її психічного здоров'я.

Проблемами організації безпечного освітнього середовища займалися відомі психологи Л. Виготський, Д. Ельконін, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Ясвін та ін. Серед сучасних педагогів та психологів проблему створення безпечного освітнього середовища та збереження психічного здоров'я дітей досліджують Н. Бойчук, Д. Князькіна, Л.Костриця, І. Марухина, І. Молодушкіна, Т. Мунтян, І. Подтикан, Л. Терещенко, Т. Цюман та ін.

Освітнє середовище вважається такою системою впливів та факторів формування особистості дитини, можливостей для її розвитку, що криються в її оточенні. Під освітнім середовищем розуміють простір закладу освіти.

Створення безпечного освітнього середовища як системи необхідних умов та факторів для всебічного й гармонійного розвитку, освітній процес має сприяти виявленню та розвитку обдарувань вихованців, а виховання й навчання повинні будуватися з урахуванням їх інтересів та природних задатків.

Освітнє середовище є одним з інститутів соціалізації дитини. Важливою рисою освітнього середовища є створення системи безпеки через освітній процес, а також через розв'язання розвивальних завдань. Освітнє середовище повинно включати аспекти та інструменти, які мають бути націлені на всебічний повноцінний розвиток вихованців, сприяти підвищенню ефективності освітнього процесу.

Термін «психологічна безпека» недаремно увійшов у галузь педагогічної науки. Загально відомо, що для нормального розвитку дитини потрібні спокійне та доброзичливе середовище, уважне ставлення дорослих, надання дітям можливості спілкування та взаємодії з іншими дітьми. Потреба в захисті та безпеці є базовою і домінуючою і повинна бути задоволеною, для того, щоб дитина могла бути мотивованою потребами особистісного зростання. Система освіти, яка залежить від стану, в якому перебуває наше суспільство, перестала бути безпечною для дитини. Почастішали випадки психічної травматизації дітей, професійного вигорання у педагогів. В умовах війни, в яких опинилось українське населення, освітянські потреби дитини не завжди задовольняються необхідним чином.

Психологічно безпечне середовище є умовою, яке сприяє розвитку психічно здорової особистості. Встановлений взаємозв'язок між показниками психологічно безпечного середовища та характеристиками психічного здоров'я учасників освітнього процесу, як дітей, так і педагогів. Ускладнення соціального середовища в умовах війни, спричинює те, що психологічні перевантаження перетворюються у повсякденну реальність. Тривале порушення психологічної безпеки

обумовлює поступову невротизацію та погіршення психічного здоров'я. В прикладному аспекті актуальними є визначення таких умов освітнього середовища, які б дозволили зберегти психічне здоров'я дітей та інших учасників освітнього процесу.

Таким чином, проблема створення психологічно безпечного середовища в закладах дошкільної освіти вважається **актуальною** і потребує вирішення.

Об'єкт дослідження – безпечне середовище в умовах освітнього процесу.

Предмет дослідження – психологічні аспекти створення безпечного середовища в умовах закладу дошкільної освіти.

Мета дослідження – проаналізувати підходи до проблематики створення психологічно безпечного середовища в умовах дошкільного закладу дослідити особливості психічних станів учасників освітнього процесу.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність психологічної безпеки середовища та особистості в освітньому просторі.
2. Охарактеризувати психологічні основи створення безпечного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти.
3. Проаналізувати взаємозв'язок психологічної безпеки освітнього середовища і психічного здоров'я дитини.
4. Експериментально дослідити психічне здоров'я учасників освітнього процесу в умовах закладу дошкільної освіти.
5. Обґрунтувати психолого-педагогічні умови та рекомендації щодо створення безпечного освітнього середовища в дошкільних закладах, перевірити їх ефективність.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали дослідження психологічних аспектів безпечного освітнього середовища в закладах освіти (Р.Баєвський, І. Брехман, Д. Венедиктов, Ю. Лісіцин та

ін.), положення про психічне здоров'я (С. Болтivecь, І. Дубровіна, С. Максименко, Р. Стефанчук, С. Тищенко та ін.), питання про зміцнення здоров'я дітей (Г. Апанасенко, А. Попова, В. Шаповавалова), положення про загальні проблеми збереження психічного здоров'я дітей (С. Болтivecь, М. Безруких, Т. Бойченко, О. Дубогай, Т. Прищепа, С. Свириденко, Л. Терещенко, Л. Терлецька, С. Ставицька та ін.).

Дослідження є складовою частиною наукової теми кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти «Формування професійної компетентності кадрового педагогічного потенціалу у системі суспільних трансформаційних процесів» (Реєстраційний номер 0117U 005614).

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань, нами було використано комплекс психодіагностичних інструментів, серед яких теоретичний аналіз, порівняння, узагальнення наукових та дослідницьких даних систематизація, а також психодіагностичні та експериментальні методики (експертне оцінювання, тести, анкетування). Для підвищення об'єктивності аналізу результатів було використано статистичні методи (частотний аналіз, кореляційний аналіз).

База дослідження. Дослідження проводилось на базі Херсонського закладу дошкільної освіти № 82 Херсонської міської ради. У дослідженні взяли участь 11 дітей дошкільного віку, педагоги та батьки. Дослідження проводилось в онлайн-режимі.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що визначено теоретичні та прикладні аспекти створення безпечного освітнього середовища і схарактеризована проблема збереження психічного здоров'я дітей в умовах освітнього закладу.

Практичне значення роботи. Теоретичні та практичні матеріали дослідження, результати та висновки можуть бути корисними педагогам для створення безпечного освітнього середовища та

збереження здоров'я дитинри в умовах дошкільного закладу.

Апробація результатів дослідження. Матеріали та результати дослідження було заслухано на засіданні методичної ради ЗДО № 82 та представлено на засіданні кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти педагогічного факультету. Зміст роботи відображений у публікації «Безпечне освітнє середовище як умова збереження психічного здоров'я дітей» .

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (41 джерело) та додатків. Основний зміст роботи викладено на 42 сторінках.

РОЗДІЛ 1. Теоретичний огляд проблеми психологічної безпеки в освітньому процесі

1.1. Психологічна безпека середовища та особистості в освітньому просторі.

Гуманістична психологія, яка є основою перетворення освіти у розвивальну для особистості систему, вважає, що головне джерело розвитку людини знаходиться в самій людині. Однак для того, щоб почали діяти внутрішні механізми особистісного зростання, необхідні визначені умови. На початкових етапах розвитку дитини провідне місце займають саме соціальні умови, які містяться у взаємодії учасників освітнього середовища. Психологічна безпека освітнього середовища є найважливішою умовою розвитку особистості, збереження її психічного здоров'я.

Освітній простір представлений тими характеристиками, які дозволяють задовольняти потреби розвитку дітей при обов'язковому збереженні їх безпеки. Організаційною структурою, яка забезпечує розв'язання цих завдань виступає освітня система, що включає освітні заклади, психологічним змістом яких є створення умов для психологічної безпеки освітнього середовища.

Звернення до проблеми безпеки освітнього середовища є надзвичайно актуальним. Основною загрозою у взаємодії учасників освітнього процесу є отримання психологічної травми, в результаті якої наноситься шкода позитивному розвитку й психічному здоров'ю, відсутнє базове задоволення основних потреб, що спричинює перепони на шляху самоактуалізації. Основним джерелом отримання психологічної травми в освітньому процесі є психологічне насилля в процесі взаємодії. Основними проявами психологічного насилля є

загрози, приниження, висміювання, образливі обзивання, неповажне, недобррозичливе ставлення, змушення робити щось проти свого бажання. Останні особливо актуальні саме для закладів дошкільної освіти. Причиною виникнення таких проявів насилля є недосконалість, а іноді й відсутність системи психологічної допомоги в закладах освіти, а також нерозвиненість системи взаємодії учасників освітнього процесу.

Оскільки кількість випадків порушення правил безпеки, аварійних ситуацій, які спричинюють трагічні випадки серед учасників освітнього процесу не зменшуються. І як показує аналіз статистичної інформації, досвід власної роботи, більшість випадків порушення безпеки в освітньому середовищі обумовлена саме людським фактором. У зв'язку з цим, на даному етапі розвитку сучасних освітніх закладів до педагогів, психологів, менеджерів освіти висувають підвищені вимоги до їх компетентності й оперативності, їх фізичних, моральних, якостей і здібностей. Такі вимоги спричинюють підвищення нервово-психічних навантажень, які негативно позначаються і на працездатності, і на ставленні до професійної діяльності, і на соціально-психологічному кліматі в освітньому закладі. Тому важливою є організація психологічної служби в закладах освіти і питання психологічної профілактики нещасних випадків у закладах освіти, особливо в дошкільних закладах.

У безпечному освітньому середовищі повинні бути відсутні фактори небезпеки, тривога, страх, стрес. Безпекою вважається такий стан, у якому дитина «має відчуття впевненості, почуття довіри до іншої особи або оточуючого середовища» [14, с.101]. Психологічну безпеку характеризують як: стан безпеки психіки людини; збереження цілісності особистості, адаптивності соціальних груп, суспільства та функціонування людини; можливості особистості та середовища щодо попередження та усунення загроз; стан середовища, що створює вільний від проявів психологічного насильства щодо взаємодії та стан

захищеності, що сприятиме задоволенню потреб в особистісно-довірчому спілкуванні, а також створює важливу причетність і значущість до середовища та забезпечує психічне здоров'я учасників, що до нього входять [14, с.101].

Психологічна безпека освітнього середовища спрямована на створення безпеки учасників цього середовища від загрози позитивному розвитку й психічному здоров'ю процесі педагогічної взаємодії.

Таким чином, освітнє середовище вважають системою факторів та умов формування особистості, можливостей для її розвитку, що містяться в її оточенні. Освітнє середовище, включаючи всі аспекти та інструменти, має бути націлене на гармонійний розвиток здобувачів, сприяти ефективному освітньому процесу. освітній простір повинен бути спрямований на задоволення потреби розвитку дітей при обов'язковому збереженні їх безпеки. Психологічна безпека освітнього середовища є найважливішою умовою розвитку особистості, збереження її психічного здоров'я.

1.2. Психологічні основи безпечного освітнього середовища в дошкільному закладі

Стаття 3 Конституції України засвідчує, що «людина, її життя, і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [39, с.13]. Стаття 62 засвідчує, що контроль за охороною здоров'я дітей у дитячих і навчальних закладах здійснюють органи та заклади охорони здоров'я разом з органами та закладами народної освіти за участю громадських організацій» [39, с.17]. Сучасна соціальна ситуація розвитку суспільства в цілому, й всієї системи освіти окремо, «цілеспрямовано» створює умови для перебудови системи ціннісних орієнтацій педагогів.

Екстремальна ситуація в країні зумовлює зниження ступеня задоволеності професійною діяльністю, втратою сенсу роботи, психологічним дискомфортом (перехід на онлайн освіту не всіма педагогами сприймається позитивно), кризою безперспективності, нереалізованості в освітян. Війна в країні не тільки наносить шкоду цілісності внутрішнього світу суб'єктів освітнього процесу, але й в значному ступені порушує безпеку особистості дитини, у якої ще не сформувалось критичне сприйняття дійсності, яке може створити визначену захищеність свідомості від деструктивного впливу цієї дійсності.

Оцінюючи ситуацію сьогодення, науковці стверджують, що потрібний новий тип особистості – люди, які можуть пристосовуватися до будь-яких змін, які можуть впливати на ситуацію, змінюючись і розвиваючись при цьому самі. І це стосується як дорослих учасників освітнього процесу, так і дітей.

Зрозуміло для всіх, для того, щоб дитина розвивалась повноцінно, необхідно створити спокійне та доброзичливе середовище, забезпечити поважне ставлення дорослих до вихованців, надати дітям можливість повноцінної комунікації з іншими дітьми. Потреба в та безпеці та захисті є основною і вирішальною і тому обов'язково повинна бути задоволеною. Саме в такому випадку дитина буде мотивованою для особистісного зростання. Слід зауважити, що освітнє середовище країни, яка знаходиться у стані війни стало небезпечним для дитини.

Створення психологічної безпеки освітнього середовища і, як наслідок, охорона і підтримка психічного здоров'я її учасників у будь-яких умовах існування держави повинно бути пріоритетним напрямом у сфері освіти.

Аналізуючи наукову психолого-педагогічну літературу, нами було враховано наступні фактори і умови створення безпечного освітнього середовища:

- Головною метою освіти повинно бути не навчання, а особистісний розвиток, розвиток фізичної, емоційної, інтелектуальної, соціальної та духовної сфер свідомості. В основі такого освітнього процесу повинна знаходитися логіка взаємодії, а не впливу.
- Психологічний захист особистості кожного суб'єкта освітнього процесу повинен реалізуватися через усунення психологічного насилля у взаємодії. Незахищений повинен отримати ресурс, психологічну підтримку та захист прав на безпечну взаємодію.
- Важливою характеристикою освітнього середовища є наявність спеціальних умов формування особистості, яка включена у соціальне середовище. Актуальною є допомога у формуванні соціально-психологічних умінь та навичок, які дозволять компетентно обирати шляхи розв'язання проблем.

В сучасному дошкільному освітньому середовищі можна виокремити фактори, які можуть несприятливо впливати на психічне здоров'я дитини. Так часто зустрічається «стресова тактика педагогічного впливу; неадекватність програм, способів впливу віковим та індивідуальним особливостям дитини; недоцільність деяких аспектів організаційного характеру в освітньому процесі; специфіка організації фізичного виховання, харчування, відпочинку. Особливо слід відзначити психологічну некомпетентність дорослих учасників освітнього процесу; нейропсихологічні та фізичні перенавантаження як у вихованців, так і вихователів; упередженість до дитини з боку вихователів та ровесників; проблеми у міжособистісній взаємодії» [19, с.172]. Некомфортне освітнє середовище може спричинити зростання кількості страхів, рівня тривоги дитини, що, безумовно, негативно вплине на розвиток дитини, на становлення її особистості [12, с.177].

Характеризуючи безпечне освітнє середовище, визначають три його аспекти: психологічний, екологічний та інформаційний. Також до

ознак безпечного освітнього середовища відносять позитивні взаємини, комфортність та задоволеність всіх учасників освітнього процесу. Характеристику взаємин в освітньому процесі надають наступні чинники: «сприятливі (схваленення, підтримка, довіра, доброзичливе ставлення, толерантність) та несприятливі (негативізм, агресія, конфлікти, ворожість, маніпуляція)» [1].

Сприятливий стан освітнього середовища є «оцінкою емоцій, почуттів та переживань, що домінують у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу» [1]. Науковці додають, що «нерозвиненість системи психологічної допомоги в освітній установі може призвести до неефективного психологічного супроводу дитини, а у педагогів — емоційного вигорання, і, як наслідок, спричинити професійну деформацію, що і в першому і в другому випадку є серйозною загрозою психічному здоров'ю особистості [1].

Безпечне освітнє середовище є гарантією підтримки та збереження психічного здоров'я дітей та інших учасників освітнього процесу. Для підтримки та збереження психічного здоров'я дітей в умовах закладу дошкільної освіти необхідно приділяти увагу до внутрішнього світу дитини, знати її інтереси, схильності, враховувати їх емоції та почуття, адекватно ставитись до дитини. Якщо зневажливо ставитись до потреб дітей, можна спричинити негативні наслідки, а саме зниження самооцінки у дитини, невротизація її особистості, уникання комунікації та ін.. [12, с.178].

Таким чином, освітнє середовище є такою системою впливів та умов формування особистості, можливостей для її розвитку, що містяться в її оточенні. Освітнє середовище, включаючи всі аспекти та інструменти, має бути націлене на гармонійний розвиток здобувачів, сприяти ефективному освітньому процесу. Безпечне освітнє середовище є станом освітнього середовища, для якого властиві безпечні умови навчання, комфортна міжособистісна взаємодія, дотримано права і

норми безпеки кожного учасника освітнього процесу. характеризуючи безпечне освітнє середовище, визначають три його аспекти: психологічний, екологічний та інформаційний. На рівні закладу дошкільної освіти психологічна безпека виражається в системі заходів, спрямованих на забезпечення оптимального, позитивного, стійкого розвитку особистості дитини, яке можливе при умові створення й впровадження технологій супроводу психологічної безпеки освітнього середовища.

1.3. Психічне здоров'я дитини в контексті безпеки освітнього процесу

Безпечне освітнє середовище є гарантією підтримки та збереження психічного здоров'я дітей та інших учасників освітнього процесу. Зв'язок психічного здоров'я із середовищем, особливо соціальним є безперечним. Психологічно безпечне середовище є умовою, яке сприяє розвитку психічно здорової особистості. Враховуючи це, можна припустити, що психічно здоровою людиною (дитиною) може бути в певних умовах. Однак, характеристикою сьогодення є перебування людини у ситуації підвищеного психічного напруження, і, навіть, стресу. На жаль, визнаним є факт того, що психологічні перевантаження перетворюються на повсякденну реальність. З усіх видів стресу найбільш небезпечним є саме соціальний. Однак, характер і наслідки переживань людини під впливом психотравмуючих факторів багато в чому залежить від того як особистість оцінює соціальне оточення і події в ньому, тобто від неї самої, і не повністю залежать від зовнішнього середовища. Психічне здоров'я людини (дитини) також залежить від можливості адаптуватися до особливостей своєї поведінки й змісту власної психіки. Через усвідомлення свого ставлення до самої себе

людина стає спроможною до самооцінки власних вчинків, почуттів, думок. Якщо людина оцінює ситуацію як небезпечну, то і діяти починає відповідно. З психологічної точки зору людина опиняється у стані нервового напруження. З короткострокових ситуацій напруження людина виходить без особливих негативних наслідків, але тривале порушення психологічної безпеки поступово спричинює невротизацію особистості, погіршення стану психічного здоров'я. Стійкість різних людей до психотравмуючих ситуацій не однакова. Можна припустити, що вона залежить від особистісних якостей людини, індивідуального досвіду, темпераменту, комплексу життєвих позицій і цінностей. Зрозуміло, що стосовно дитини, всі названі особливості особистості знаходяться у стані формування і не можуть виступати гарантом протидії негативним факторам середовища. Тому дитина є значо уразливішою впливам соціального оточення, особливо освітнього середовища, в якому перебуває значну частину свого життя. В прикладному аспекті це спричинює низку проблем, найважливішою з яких є формування здатності дитини опиратися негативним чинникам соціального оточення і таким чином, збереження їх психічного здоров'я.

Як ми вже відзначали, освітнє середовище може характеризуватися як позитивними, так і негативними чинниками. Негативні чинники порушують психічне здоров'я дитини. Тому задача учасників освітнього процесу (психологів, педагогів, а також батьків) зменшити вплив негативних чинників на психічне здоров'я дитини і підвищити психологічну компетентність вихованців, навчити їх опиратися цим негативним чинникам.

Аналізуючи сутність категорії «здоров'я», необхідно відзначити, що людина одночасно є істотою біологічною і соціальною, отже оптимальний розвиток людського індивіду можливий при оптимальних умовах життя.

В загальному здоров'ї виокремлюють фізичне здоров'я, психічне здоров'я, соціальне здоров'я. Отже, психічне здоров'я є компонентом загального здоров'я.

Психічне здоров'я визначають як благополуччя, відсутність негативних аспектів психіки, важливою є відповідний рівень адаптації до навколишнього середовища. Здоров'я в цілому означає динамічний баланс між внутрішнім світом людини і зовнішнім середовищем [29]. Здорову особистість характеризує упорядкованість й супорядність її складових елементів, а також узгодженість процесів, які забезпечують її цілісність та гармонійний розвиток. При цьому психічне здоров'я виступає показником, який характеризує особистість в її цілісності і як необхідну умову інтеграції всіх її складових. З цієї позиції психічне здоров'я в контексті освітнього процесу залежить перш за все від суб'єктивних цінностей педагогів та міри їх реалізації в освітньому закладі.

Психічне здоров'я є ознакою життя людини як складної живої структури. Психічне здоров'я характеризується проявами на різних рівнях: біологічному, психологічному, соціальному, ці рівні пов'язані між собою. В контексті психологічної позиції психічне здоров'я людини визначають в аспекті психології особистості [37, с.42-43]

Також у визначенні категорії «психічне здоров'я» підкреслюється, що для нього властивим є індивідуальне динамічне поєднання проявів психіки конкретної особистості, що дозволяє їй відповідно, правильно відображати навколишнє адекватно віку, статі, соціальному положенню, а також адаптуватися до нього, виконувати певні біологічні та соціальні ролі.

Особистість не можна характеризувати поза суспільством, бо вона є її продуктом, результатом впливу. Для адекватного виконання певних соціальних ролей людина повинна бути психічно повноцінною - здоровою. Умови соціального середовища, які не можна назвати

адекватними, серед яких стиль батьківського ставлення, асоціальні угруповання, боулінг, приниження та ін.. можуть стати фактором порушення психічного здоров'я.

Важливим питанням стосовно психічного здоров'я є визначення його показників (критеріїв). Такими показниками стають певні ознаки, які мають яскраву вираженість. У якості критеріїв вважаються ознаки, які набувають особливої виразності, серед яких врівноваженість, зрілість емоційно-вольової сфери, уміння обирати мету, засоби її досягнення та ін [28, 29, 34]. Важливою ознакою психічного здоров'я вважаються особливості взаємодії особистості із зовнішніми системами, як природничими, так і соціальними. В цьому аспекті психічне здоров'я визначають як адаптацію та гармонізацію взаємодії особистості із оточенням. Критерії загального і психічного здоров'я представлені в додатках (Додаток Б).

Оскільки дитина не є маленьким дорослим, ознаки психічного здоров'я – нездоров'я набувають у неї певної специфіки. Психічне здоров'я дитини детермінується такими ж правилами, що і здоров'я людини зрілого віку, але внаслідок того, організм дитини ще розвивається, нервова система недосконала порушення й погіршення здоров'я дитини відбувається швидше, дитина починає хворіти. Однак, та ж незрілість організму, гнучкість психіки надає дитині більше шансів на відновлення, одужання.

Для визначення психічного здоров'я в дитинстві необхідно характеризувати особливості психічного розвитку в дитинстві.

Дитинство є специфічним, унікальним етапом життя і розвитку дитини. В періоді немовляти спостерігаються необмежені можливості засвоєння досвіду, придбання властивих людині форм активності. У періоді раннього дитинства спостерігається перехід від біологічного до соціального виду розвитку. В результаті відбувається сепарація від матері, збільшення внутрішнього світу до родини, активний розвиток

мовлення. У дошкільному віці спостерігається значне розширення соціальних можливостей дитини, збільшується кількість контактів з оточуючими людьми, і не тільки з членами родини. Діти дізнаються про людські стосунки та намагаються їх відтворити в своїй грі, яка стає провідною діяльністю. Провідними новоутвореннями дошкільного періоду життя є ієрархія мотивів, готовність до навчання в школі.

Аналіз періодів розвитку в дитинстві показав їх значущість для подальшого розвитку. Зрозуміло, щоб дитина в подальшому могла повноцінно розвиватися, вона повинна бути здоровою, як фізично, так і психічно. Це надасть їй можливість повноцінно адаптуватися до навколишнього світу, в першу чергу, соціального, стати його активним діячем. Психічне здоров'я дитини характеризується її здатністю повноцінно регулювати власну поведінку та діяльність відповідно до загальноприйнятих норм і правил. Психічно здорова дитина повноцінно розвивається як особистість. [34,с.9].

Аналіз розвитку в дитинстві довів, що кожний віковий період має свої критерії та норми психічного здоров'я. Однак для його характеристики використовують наступні критерії, які є однаковими для всіх етапів дитинства:

- відношення дитини до самої себе;
- ставлення до оточуючих людей;
- здатність виконувати вимоги життя.

Слід зауважити, що події, які відбуваються в Україні, суттєво позначаються на психічному здоров'ї і дорослих і дітей і в подальшому можуть мати неприємні наслідки.

Для того, щоб зрозуміти і визначити стан здоров'я дитини, необхідно орієнтуватися в наступних характеристиках психічного здоров'я. В залежності від виду прояву виокремлюють наступні характеристики психічного здоров'я дітей:

- психічні процеси: включають можливість правильно відображати світ, сприймати саму себе, вміння концентрувати увагу, утримувати інформацію в пам'яті, розвиток логічного мислення, здатність до творчості;
- психічні стани: проявляються в емоційній стабільності, збалансованості емоцій та почуттів, в умінні правильно демонструвати свої емоції та почуття;
- властивості особистості: проявляються у впевненості у собі, відносній самостійності, відповідній віку самооцінці, активності, оптимізмі, відносній здатності до самоконтролю.

Виходячи з наведених характеристик можемо сказати, що психічно здорова дитина відзначається гармонійністю розвитку, врівноваженістю, адаптивністю, моральністю, спрямованістю на саморозвиток і самоактуалізацію. Гармонійний психічний і особистісний розвиток та фізичне здоров'я дитини детермінують адаптацію дитини у соціальному середовищі [34. С.10].

Психічне здоров'я (нездоров'я) співвідноситься із проявом психологічного комфорту чи дискомфорту. Ситуація стає дискомфортною у випадку коли виникає невідповідність між потребами людини та її можливостями. Психологічний дискомфорт у дитини виникає внаслідок фрустрації базових потреб дитини, що, в свою чергу, може стати причиною деривації, дезадаптації. Незадоволення потреб дитини спричинює її страждання, появі деструктивних емоцій (гнів, агресія, злість). Такі емоції руйнують і саму дитину, і її взаємини із оточенням [34, с.13].

Фактори, які негативно впливають на психічне здоров'я дитини, в більшості випадків мають соціальний характер. Обумовлюють такий вплив сьогодні умови війни, в якій знаходиться наша країна, це, в свою чергу, змінило пріоритети у суспільстві, в родині, часто спричинило стресові ситуації як у дітей, так і дорослих. Ця ситуація стала причиною

їх невротизації. Зрозуміло, що це погіршують фізичне і особливо психічне здоров'я.

Залишились і більш буденні причини, які погіршують психічне здоров'я дітей: неадекватні стиль виховання і ставлення батьків до дитини, конфлікти в родині, складна адаптація до нового освітнього закладу та ін.. [29, с.45].

Ці фактори, особливо при їх неухильному збільшенні та довготривалій дії, зумовлюють дезадаптаційні прояви в поведінці дітей, погіршують їх психічний стан.

Узагальнюючи інформацію про психічне здоров'я дитини в умовах освітнього закладу, можна визначити наступні фактори, які його погіршують:

1. Порушення процесу адаптації дитини до закладу дошкільної освіти.
2. Відсутність або не сформованість у дитини навичок комунікації та взаємодії з однолітками.
3. Несформованість або неадекватне ставлення дитини до провідної діяльності.
4. Ознаки порушеної або дезадаптованої поведінки у вихованців.

Критерії психічного здоров'я в дитинстві представлені в додатках (Додаок Б).

Отже, безпечне освітнє середовище є гарантією підтримки та збереження психічного здоров'я дітей та інших учасників освітнього процесу. Психологічно безпечне середовище є умовою, яке сприяє розвитку психічно здорової особистості. Психічне здоров'я визначають як благополуччя, відсутність негативних аспектів психіки, важливим є відповідний рівень адаптації до навколишнього середовища. Психічне здоров'я характеризується проявами на різних рівнях: біологічному, психологічному, соціальному, ці рівні пов'язані між собою.]. Важливою ознакою психічного здоров'я вважаються особливості взаємодії особистості із зовнішніми системами, як природничими, так і

соціальними. В цьому аспекті психічне здоров'я визначають як адаптацію та гармонізацію взаємодії особистості із оточенням. Психічне здоров'я дитини характеризується її здатністю повноцінно регулювати власну поведінку та діяльність відповідно до загальноприйнятих норм і правил. Психічно здорова дитина повноцінно розвивається як особистість. Фактори, які негативно впливають на психічне здоров'я дитини, в більшості випадків мають соціальний характер. Порушення психічного здоров'я дитини обумовлюється фрустрацією базових потреб дитини. З цієї позиції психічне здоров'я в контексті освітнього процесу залежить перш за все від суб'єктивних цінностей педагогів та міри їх реалізації в освітньому закладі.

РОЗДІЛ 2. Прикладні аспекти створення безпечного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти

2.1. Характеристика процедури і змісту констатувальної діагностики

Створення безпечного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти потребує дослідження особливостей психічного розвитку вихованців, специфіки їх емоційної стікості, поведінкових реакцій. Важливою також є діагностика дорослих учасників освітнього процесу, оскільки від специфіки їх афективної сфери в значному ступені залежить психічне здоров'я дітей. Саме для цього для психодіагностичного обстеження були залучені вихованці закладу дошкільної освіти та педагоги. Ситуація, яка склалась в Україні не дозволила провести традиційну процедуру дослідження (безпосередня експериментальна робота з учасниками освітнього процесу). До участі були залучені батьки дітей і педагоги. Основним інструментом отримання емпіричної інформації стали експертні оцінки.

Дослідження дітей дошкільного віку було проведено на базі дошкільного закладу № 82 Херсонської міської ради протягом 2022 року. До дослідження були залучені батьки та педагоги дітей, вік яких 4,9 – 5,7 років. Дослідження проводилось в онлайн режимі.

На першому етапі дослідження було проведено аналіз теоретичних джерел та емпіричних досліджень означеної проблеми. Визначені діагностичні процедури та інструментарій.

Другий етап (квітень 2022 року) присвячений констатувальній діагностиці, на якому було з'ясовано специфічні особливості емоційно-вольової сфери дітей, яка є важливим показником психічного здоров'я

дітей. До дослідження були залучені батьки і вихователі, які за допомогою експертних оцінок визначили показники психічного здоров'я дітей. Також на цьому етапі було проведено тестування педагогів, особливості психічного здоров'я яких є однією з умов створення безпечного освітнього середовища в дошкільному закладі. На цьому етапі дослідження було проаналізовано результати констатувальної діагностики, які були оброблені за допомогою методів математичної статистики.

Третій етап дослідження (травень 2022 року) присвячений аналізу психолого-педагогічних умов створення безпечного освітнього середовища в дошкільному закладі, проблемі підтримки, збереження й оптимізації здоров'я вихованців в цілому і особливо їх психічного здоров'я. Були розглянуті і запропоновані для впровадження конкретні заходи для розв'язання поставленої проблеми. Для цього було проведено цикл занять з психопрофілактичною і консультативною метою, а також окремі тренінгові заняття для педагогів і батьків з метою стабілізації емоційного стану всіх учасників освітнього процесу і зміцненню психічного здоров'я вихованців.

Після проведеної психокорекційної, психопрофілактичної та консультативної роботи з учасниками освітнього процесу було проведено контрольне обстеження, яке дозволило з'ясувати ефективність впроваджених заходів. Слід зауважити, що для отримання позитивних зрушень було недостатньо часу і обмежені можливості, однак, проведена робота дозволила з'ясувати правильність обраних напрямів роботи.

Для отримання показників психічного здоров'я дітей та дорослих учасників освітнього процесу нами було відібрано наступні психодіагностичні методики:

1. Дослідження тривожності. Анкета П. Бейкер, М. Алворд.

Використовуючу дану діагностичну процедуру, не слід зазначати,

що вона спрямована на дослідження тривожності, доцільніше визначити метою дослідження індивідуальних особливостей дітей. Батькам пропонується текст анкети, який складається з 20 тверджень і пропонується позначити ті ознаки, які спостерігаються у дитини. Текст анкети надається в додатках (Додаток В).

Для підвищення об'єктивності оцінювати дитину пропонується і батькам і вихователям, після чого знаходиться середній арифметичний показник. Кожне позитивне твердження оцінюється в 1 бал, після чого знаходиться загальний бал тривожності.

Висока тривожність -15-20 балів.

Середня тривожність – 7-14 балів.

Низька тривожність – 1-6 балів.

Аналізуючи результати слід звертати увагу на низьки та високі показники. Якщо тривожності немає чи вона незначна, то така дитина безтурботна, невтримна, самовпевнена, що може свідчити про несформований інстинкт самозбереження. Таку дитину слід пильно контролювати, вона не вчиться на своїх помилках, часто опиняється в ризикованих ситуаціях. Дитина з високими показниками тривожності є напруженою, боязкою, невпевненою, слухняною, вона намагається не привертати до себе увагу. Якщо не звертати увагу на таку дитину, то можна очікувати невроз. Така дитина потребує постійного підбадьорювання, заохочування. Високі і низькі показники за цією методикою свідчать про негаразди психічного здоров'я у дитини. (Кочерга, с.121-122)

2. Визначення імпульсивності. Анкета П. Бейкер, М. Алворд.

Як і попередня методика, ця анкета орієнтована на дорослих і спрямована на вивчення індивідуальних особливостей вихованців. Дослідження проводиться за такою ж схемою, як і дослідження тривожності. Оцінка виставляється за загальною кількістю позитивних відповідей.

Висока імпульсивність -15-20 балів.

Середня імпульсивність – 7-14 балів.

Низька імпульсивність – 1- 6 балів.

Текст анкети представлений в додатках (Додаток Д).

Імпульсивність визначають як схильність діяти за першим спонуканням. Імпульсивність залежить від особливостей нервової системи. Імпульсивність є ознакою дітей дошкільного віку, однак високий її показник може бути ознакою гіперактивності дитини, що вже суттєвим порушенням психічного здоров'я дитини. (Кочерга, с.122-124).

3. Визначення агресивності. Анкета П. Бейкер, М. Алворд.

Алгоритм проведення анкетування, як і в попередніх методиках. Текст анкети представлений в додатках (Додаток Е). Кожна позитивна відповідь оцінюється в один бал, після чого підраховується сума отриманих балів.

Висока агресивність -15-20 балів.

Середня агресивність – 7-14 балів.

Низька агресивність – 1- 6 балів.

Дитина з високими балами демонструє упертість, забіякуватість, дратівливість, прагнення образити. Як правило, такі дошкільники самовпевнені, із завищеною самооцінкою, егоцентризмом. Високі показники є ознаками систематичної агресивної поведінки, яка, в свою чергу, свідчать про негативні наслідки впливу соціального оточення, неадекватний стиль виховання в родині, і в цілому, про порушення психічного здоров'я. Відсутність ознак агресії також не є позитивним фактом. Такі діти не можуть за себе заступитись, з усім погоджуються, намагаються бути завжди осторонь. Такі діти потребують стимуляції психічної активності, доброзичливої уваги. (Кочерга, с. 125-127).

4. Тест «Дитячий опитувальник неврозів» (В.Седнев).

Тест-опитувальник пропонується дорослим. Твердження тесту сгруповані в шести шкалах прояву невротичних розладів у дітей.

- Шкала депресії характеризує наступні прояви: зниження життєвого тону, уповільнення темпу психічної діяльності, зниження рухової активності, занижена самооцінка.
- Шкала астенії виявляє зниження працездатності, уповільненість психічних процесів, порушення уваги, уповільнення процесу осмислення, утруднення асоціацій.
- Шкала порушень поведінки. Визначає непокірність, негативізм, порушення дисципліни, не властиві дитині раніше.
- Шкала вегетативних розладів діагностує порушення серцево-судинної, шлунково-кишкової, сечостатевої систем.
- Шкала порушень сну визначає характерні проблеми із засинанням, нічні жахи, проблеми з прокиданням.
- Шкала тривоги. Діагностує стан емоційних переживань, наявність страхів, переживання очікуваних небезпек.

Відповіді зіставляються із ключем, підраховуються бали за кожною шкалою. Отримані результати співвідносяться з кінцевими:

16-20 балів: виский рівень наявності певного клінічного симптомокомплексу, порушення психічного і фізичного здоров'я.

12-15 балів: середній рівень ризику чи тенденція до виявлення певного симптому.

1-11 балів: низький рівень ризику формування певного клінічного симптому. Свідчить про психічне здоров'я дитини.

Даний опитувальник дає можливість з'ясувати не тільки рівень збереження-порушення психічного здоров'я дитини, але й визначити сферу проблем, яка спричинила порушення психічного здоров'я дитини [34, с.34-37].

Текст опитувальника надається в додатках (Додаток Ж).

5. Методика експрес-діагностики неврозу К.Хекка, Х. Хесса (Додаток З)

Методика спрямована на з'ясування невротичних симптомів у педагогів і батьків дітей дошкільного віку. Дорослим учасникам освітнього процесу пропонується відповісти на 40 запитань (Текст методики в додатках). Кількість балів визначається шляхом підрахунку позитивних відповідей. Якщо отримано більше 24 балів, це свідчить про ймовірність неврозу.

6. Експертна оцінка психічного здоров'я дитини.

З метою з'ясування стану психічного здоров'я дитини ми скористалися критеріями психічного здоров'я дитини, наведеними Терещенко Л.А. [34, с.12-15]. Наявність кожного показника у конкретної дитини оцінюється в один бал, максимальна кількість балів – 26.

Оцінка рівня психічного здоров'я:

0 – 6 балів: низький показник психічного здоров'я;

7 - 15 балів: середній показник психічного здоров'я;

16 - 20 балів: високий показник психічного здоров'я.

Таким чином, для визначення рівня психічного здоров'я дітей дошкільного віку як показника безпечного освітнього середовища нами було обрано комплекс психодіагностичних методик, серед яких експертні оцінки, тести, опитувальники (Анкети П. Бейкер, М. Алворд, Дитячий опитувальник неврозів В. Седнева, Експрес-діагностика неврозу К.Хекка, Х. Хесса, Експертна оцінка психічного здоров'я дитини Л.Терещенко), які дозволять максимально повно характеризувати досліджуване явище.

2.2 Аналіз результатів констатувальної діагностики

Дослідження психічного здоров'я дітей в умовах освітнього середовища було здійснено у квітні 2022 року. До дослідження були залучені батьки та педагоги дітей, вік яких 4,9 – 5,7 років. Дослідження

проводилось в онлайн режимі з використанням експертних оцінок, діти безпосередньо в дослідженні не брали.

Результати первинної діагностики представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати констатувальної діагностики дітей дошкільного віку
(n=11)

№	стать	1		2		3		4		5	
		Σ	Р	Σ	Р	Σ	Р	Σ	Р	Σ	Р
1	х	16	в	10	с	9	н	10	с	7	н
2	д	18	в	15	с	16	в	17	в	6	н
3	д	14	с	19	в	12	с	15	с	13	с
4	х	17	в	16	в	15	с	19	в	5	н
5	д	6	н	15	с	18	в	15	с	10	с
6	д	18	в	17	в	12	с	14	с	7	н
7	х	15	с	10	с	13	с	12	с	12	с
8	х	17	в	14	с	19	в	17	в	4	н
9	д	3	н	6	н	17	в	10	с	11	с
10	х	16	в	17	в	15	с	19	в	7	н
11	д	14	с	17	в	19	в	17	в	5	н

Показники:

1. Показники тривожності;
2. Показники імпульсивності;
3. Показники агресивності.
4. Показники схильності до неврозу дітей.
5. Узагальнена оцінка психічного здоров'я дитини.

Σ - загальна кількість балів;

Р – рівень прояву показника.

Для аналізу результатів констатувальної діагностики ми використали варіаційний аналіз (обчислення середнього арифметичного показника і частотний аналіз).

Кількісні показники тривожності, імпульсивності, агресивності, схильності до неврозу у дітей дошкільного віку продемонстрували начвність всіх рівнів: низького, середнього і високого. Середній

показник тривожності – 16,1, що свідчить, що більшість вихованців перебувають у стані тривоги, що, в свою чергу, є ознакою порушення психічного здоров'я дітей. Середній показник імпульсивності – 13,7 – знаходиться в межах середнього рівня. Це означає, що серед вихованців діти різного віку, у яких довільна регуляція знаходиться на різних рівнях сформованості. Середній показник агресивності – 12,7 також знаходиться в межах середнього рівня, що може свідчити, що агресивні тенденції у більшості вихованців ситуативні, як реакція на загрозову ситуацію. Середнє арифметичне загального показника психічного здоров'я дітей – 6,3, що є тривожним симптомом, який свідчить про тенденцію до погіршення психічного здоров'я у дітей. Отриманий результат можна пояснити критичною ситуацією, в якій опинилось більшість родин українців.

Середній показник схильності педагогів і батьків до неврозу – 16,3, що демонструє достатньо високий рівень невротизації дорослих учасників освітнього процесу, що є негативним показником, оскільки педагог, схильний до переживань, налаштовує і вихованців на визначений тип реагування на складні ситуації.

Для розуміння як розподіляються кількісні показники за рівнями сформованості певної ознаки та показника психічного здоров'я дітей ми провели частотний аналіз, результати якого представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Розподіл показників психічного здоров'я дітей за рівнями (n=11)

Критерій	Рівні показників психічного здоров'я дітей (%)					
	Низький		Середній		Високий	
	частота	%	частота	%	частота	%
тривожність	2	18,2	3	27,3	6	54,5
імпульсивність	1	9,1	5	45,5	5	45,5
агресивність	1	9,1	5	33,3	5	45,5
схильність до неврозу дітей	0	0	6	54,5	5	45,5

психічне здоров'я	7	63,7	4	36,4	0	0
-------------------	---	------	---	------	---	---

Аналіз показників психічного здоров'я показав, що жодна дитина не продемонструвала високий рівень психічного здоров'я. третина дітей показала низькі показники психічного здоров'я, це свідчить про порушення адаптаційних можливостей, діти демонструють ознаки невроту, тривожність, неадекватність поведінки, настрій у дітей змінюється без зовнішньої причини. Для таких дітей характерні ознаки несформованої комунікації, вони не вміють слідувати правилам в спільних іграх.

Частотний аналіз виявив, що високий рівень тривожності спостерігається у більшій частини вихованців (54,5%), 45,% дітей продемонстрували високий рівень імпульсивності та агресивності, ознаки невротизації були виявлені також у 45,5% вихованців. Найбільш тривожний результат – це 63,7% - діти, які виявили низький рівень психічного здоров'я, жодна дитина не показала високий результат за цим показником. Такі результати можна пояснити тим, що дошкільний заклад в умовах окупації не мав можливості створити вихованцям безпечні умови освітнього процесу. Більшість дітей виїхали з Херсону, частина дітей, які залишились не мали можливість відвідувати установу. Зв'язок з дітьми відбувався в дистанційному форматі, що не давало можливості дітям брати участь у повноцінному освітньому процесі, діти були позбавлені звичайної форми життєдіяльності, можливості взаємодіяти з учасниками освітнього процесу.

Для доведення наявності чи відсутності зв'язку між загальним показником психічного здоров'я і його складовими нами було проведено кореляційний аналіз. Коефіцієнти кореляції представлені в таблиці 2.3.

Зв'язок показників психічного здоров'я дитини
із його компонентами

	Психічне здоров'я
імпульсивність	- 0,56
тривожність	- 0,81
агресивність	- 0,57
невротизація дітей	- 0,78
невротизація педагогів	- 0,77

Проведення кореляційного аналізу дозволило з'ясувати які показники найбільш сильно впливають на загальний стан психічного здоров'я дітей дошкільного віку. Нами було обчислено коефіцієнт кореляції за Спірменом (використовується для невеликих груп досліджуваних і для варіативного ряду, який має ненормативний розподіл). Отримані коефіцієнти кореляції показали наявність зворотного зв'язку між всіма критеріями психічного здоров'я і загальною оцінкою психічного здоров'я дітей. Негативна кореляція пояснюється тим, що при збільшенні окремого показника психічного здоров'я зменшується загальна оцінка психічного здоров'я дитини. Наприклад, високий показник тривожності у дитини знижує загальний показник психічного здоров'я дитини. Найбільш сильно впливають на загальний показник психічного здоров'я дітей їх тривожність та схильність до невротизації, а також схильність до невротизації педагогів.

Таким чином, проведена нами констатувальна діагностика психічного здоров'я дітей дошкільного віку показала, що освітнє середовище (яке в сучасних умовах неможливо вважати безпечним) є дійсно умовою психічного здоров'я вихованців. Результати дослідження показали, що вихованці найбільш схильні до прояву тривожності й

неврозу і виявили тенденцію до поведінкових порушень у вигляді імпульсивності та агресивності. Високий рівень невротизації продемонстрували педагоги дошкільного закладу, що позначається на загальному показнику психічного здоров'я дітей. Проведений кореляційний аналіз підтвердив наявність щільного зв'язку між тривожністю, невротизацією дітей і педагогів і загальним показником психічного здоров'я дітей.

2.3. Рекомендації щодо створення безпечного освітнього середовища в дошкільних закладах

Створення безпечного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти є важливою проблемою сучасних освітян. В дитинстві закладається потенціал майбутнього розвитку, діяльності людини. Тому важливим є створення умов для оптимального розкриття цього потенціалу. Те, що буде втрачено, або недорозвинено в дитинстві, неможливо надолужити у майбутньому.

Зрозуміло створити повноцінне психологічно безпечне освітнє середовище в умовах війни неможливо. Однак, надання психологічної допомоги всім учасникам освітнього процесу, організація спеціальних тренінгових занять, консультацій, психотерапевтичних впливів зможуть послабити вплив негативних чинників середовища. Актуальною є не тільки робота з вихованцями, а й з педагогічними кадрами, оскільки рівень тривожності дорослих, їх переживання стресу і, як наслідок, невротичні стани суттєво погіршують психічне здоров'я дітей

Аналіз теоретичних джерел, вивчення досвіду організації безпечного освітнього середовища в умовах дошкільного закладу, дозволило сформулювати шляхи та заходи, які дозволяють створити оптимальні умови для збереження психічного здоров'я дітей:

1. Психологічне консультуванні в індивідуальній та груповій формі для педагогів і батьків вихованців з метою підвищення їх щодо вікових та індивідуальних особливостей розвитку дітей, аналізу проблем дитинства, пошук шляхів їх вирішення.

2. Впровадження в освітній процес психодіагностики з метою з'ясування особливостей психічного розвитку кожного вихованця, виявлення дітей «групи ризику».

3. Організація психологічного супроводу дітей в умовах дошкільного закладу, проведення корекційно занять з дітьми для усунення виявлених проблем розвитку і поведінки, розвивальних занять для активізації виявлених нахилів, здібностей [30, с 26-28].

Складна ситуація в країні створює підвищене навантаження спричинює стреси, надмірно навантажує нервову систему і дітей, і дорослих. Однак, слід знати, що у кожної людини є власні внутрішні ресурси, які підвищують її шанси боротися з труднощами, долати перешкоди. Знаючи ці ресурси, потенційні можливості можна успішно створювати безпечне середовище, протистояти психологічному тиску оточення й надмірному навантаженню. Існує декілька напрямів протистояння труднощам, серед яких найбільш актуальними є:

- перетворення ситуації;
- пристосування до ситуації.

Часто зустрічається і такий шлях, як втеча від проблем (втеча у хворобу, втеча в релігію, в фантазії).

Існують різні способи подолання труднощів, розв'язання проблем, серед основних:

1. інтелектуальний: в основі цього способу осмислення причин виникнення проблем і складних ситуацій, побудова цілісної картини ситуації.
2. емоційний: важливим є усвідомлення своїх бажань, потреб, емоцій, зняття емоційної напруги.

3. поведінковий: передбачає перебудову власної поведінки, зміни ціле, способів їх досягнення.

4. соціально-психологічний: вирішення проблеми здійснюється за допомоги оточення (сім'ї, друзів, представників громадських організацій, професійних психологів, психотерапевтів) [34, с 74-75].

Необхідно врахувати факт, що дошкільне дитинство є періодом розвитку емоцій. Через емоції дитина засвоює інформацію про навколишній світ, пізнає людські цінності, взаємодіє з оточенням. Однак, ці взаємини зі світом не завжди бувають комфортними. Емоційна сфера дитини ще не врівноважена, не має необхідної гнучкості, тому є уразливою, часто зазнає перевантажень. Звичайно, в такий час дитина потребує підтримки, допомоги [18, с.84].

Працюючи з дитиною, не доводиться сприятися на усвідомлене нею розуміння того, що з нею відбувається. Тому для дітей краще створювати умови для активної символізації, яка дає можливість проявляти конфліктний матеріал [23, с.41].

Аналізуючи прикладні матеріали стосовно збереження психічного здоров'я дитини, ми зупинились на корекційно-розвивальній програмі, спрямованої на розвиток особистісної сфери та попередженні психоемоційних порушень у дітей дошкільного віку (укладач С.В. Круглікова).

Мета програми:

- допомогти дитині протистояти негативним впливам середовища, в першу чергу соціального;
- забезпечити захист від стресових ситуацій;
- сприяти формуванню психологічної компетентності дитини.

Під час впровадження програми доцільно розвивати навички спілкування, знімати емоційне напруження, формувати соціальну

поведінку, навчити розслаблятися.

Програма передбачає використання наступних форм та методів роботи:

- тематичні бесіди;
- рольові ігри (прогривання психотравмуючих ситуацій);
- психомоторні вправи та рухливі ігри, психогімнстика;
- аутотренінг та ауторелаксація;
- образотворча діяльність (вільне та тематичне малювання).

Комплекс психодіагностичних методик та інструментів, які використовуються в програмі:

- Гра «Таємниця», «Вибір у дії».
- Мікропрактика «Моя група».
- Психомалюнки «Моя родина», «Два будинки», «Неіснуюча тварина»;
- Експертне оцінювання (анкети дорослих учасників освітнього процесу стосовно емоційних проявів у вихованців).
- Спостереження за поведінкою та діяльністю дітей в різних видах активності.

Впровадження програми в онлайн-режимі вимагає певної зміни в організації тренінгу. При формуванні груп необхідно враховувати психоемоційні характеристики вихованців. Доцільно добирати дітей з подібними психоемоційними станами.

В умовах впровадження програми, ми використали елементи психогімстики М. Чистякової, які сприяють підвищенню тону, що особливо важливо для дітей із зниженим рівнем психічної активності, із підвищеною тривожністю; вправи з тренувальним навантаженням для дітей із вираженою імпульсивністю, агресивною поведінкою [18, с.77-88].

Використання різноманітних ігор, вправ, етюдів сприяють

покращенню настрою, забезпечують позитивні емоції, знімають психологічне напруження, дають можливість для самовираження дітей та зміцнюють психічне здоров'я [22, с.62-78]. Приклади ігор, вправ, етюдів наведені в додатках (Додаток Ж).

В умовах онлайн-режиму були обмежені можливості для повноцінного впровадження програми. Ми використали окремі елементи програми, які дозволили дітям відволіктись від проблем сьогодення,

Для створення психологічно безпечного середовища необхідно нормалізувати і психоемоційний стан педагогів. Для оптимізації психоемоційного стану педагогів (і батьків) ми використали індивідуальні і групові консультації.

Ми скористалися порадами Д.Еверлі і І. Розенфельда, які запропонували дихальні вправи для зняття стресу. Також ми використали вправи релаксаційного характеру [29, с.75; 22, с.79].

Формувальний експеримент проводився у березні–квітні 2022 року. У формувальному експерименті взяли участь діти, педагоги і батьки, які були задіяні у констатувальній діагностиці.

Після впровадження окремих елементів програм з вихованцями і педагогами, була здійснена контрольна діагностика.

Результати контрольного дослідження представлені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Порівняльна таблиця розподілу показників психічного здоров'я за рівнями (n=11)

показник	Констатувальне дослідження						Контрольне дослідження					
	Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень		Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень	
	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%	п	%
тривожність	2	18,2	3	27,3	6	54,6	2	18,2	4	36,4	5	45,5
імпульсивність	1	9,1	5	45,5	5	45,5	1	9,1	6	54,6	4	36,4
агресивність	1	9,1	5	45,5	5	45,5	5	45,5	5	45,5	1	9,1
невротизація	0	0	6	54,6	5	45,5	0	0	7	63,7	4	36,4

дітей												
психічне здоров'я	7	63,7	4	36,4	0	0	6	54,6	5	45,5	0	0

Аналіз результатів проведеної контрольної діагностики показав незначні зрушення, що можна пояснити тим, що корекційно-розвивальна робота дає кращі результати при безпосередній взаємодії з учасниками освітнього процесу.

Результати проведеного частотного аналізу показав незначне зниження тривожності (54,6% і 45,5%), імпульсивності та невротизації (45,5% і 36,4%), більшу суттєво знизилась агресивність вихованців (45,5% і 9,1%).

Психічне здоров'я в цілому суттєво не покращилось, високі показники відсутні, несуттєво зменшився показник низького рівня (63,7% і 54,5%), збільшився показник середнього рівня (36,4% і 45,5%).

При впровадженні формувального експерименту наголошення ми зробили на зниження тривожності і невротичних розладів у дітей, педагогів і батьків. Результати контрольної діагностики не можна вважати остаточними, робота в цьому напрямі буде продовжуватися. Однак виявлені тенденції свідчать про ефективність обраних приймів нормалізації психічного здоров'я вихованців і створення безпечного освітнього середовища.

Аналіз теоретичних та прикладних психолого-педагогічних джерел дозволили нам сформулювати умови створення психологічно-безпечного освітнього середовища і збереження психічного здоров'я вихованців закладу дошкільної освіти:

1. Дотримання психогігієнічних норм в освітньому осередку з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей дітей.

2. Допомога учасникам освітнього процесу має носити рекомендаційний для виконання характер.

3. Підтримка дитини в будь-якому протиріччі, конфлікті («на боці дитини»). Важливо пам'ятати, що у дитини відсутній життєвий досвід, який дозволяє дорослому розв'язувати конфлікти.

4. Постійність та безперервність допомоги і підтримки її на всіх етапах у розв'язанні проблеми. Безпечним освітнє середовище повинно бути постійно, а не епізодично.

5. До створення психологічно безпечного середовища повинні бути залучені фахівці різного профілю: педагоги, психологи, медичні працівники та інші.

6. Важливою умовою є впровадження технології психолого-педагогічного супрооводу в освітній процес, що оптимізує розвиток дитини і сам освітній процес.

7. Профілактика порушень психічного здоров'я дитини повинна бути у вигляді формування психологічної компетентності дошкільника.

8. Залучення батьків до освітнього процесу. Освітній процес не повинен бути прерогативою освітньої установи.

9. Освітній процес повинен спиратися на позитивні якості дитини дошкільного віку та самого педагога. Розвиток вихованців залежить від ефективної взаємодії «педагог – дитина» [4,14, 15,29,30].

Наведені умови мають сприяти повноцінному та різнобічному розвитку кожного вихованця, виявленню прихованих можливостей дошкільників, прояву індивідуальних властивостей дитини, а також вони є важливими для збереження психічного здоров'я розвитку дитини в умовах закладу дошкільної освіти.

Таким чином, створення психологічно безпечного середовища в дошкільному закладі освіти є умовою збереження психічного здоров'я вихованців. Проаналізовано психолого-педагогічні умови створення безпечного середовища, схарактеризовано засоби збереження психічного здоров'я учасників освітнього процесу. Аналіз результатів проведеної контрольної діагностики показав незначні зрушення, що можна

пояснити тим, що корекціо-розвивальна робота дає кращі результати при безпосередній взаємодії з учасниками освітнього процесу. Результати проведеного частотного аналізу показав незначне зниження тривожності (54,6% і 45,5%), імпульсивності та невротизації (45,5% і 36,4%), більшу суттєво знизилась агресивність вихованців (45,5% і 9,1%). Психічне здоров'я в цілому суттєво не покращилось, високі показники відсутні, несуттєво зменшився показник низького рівня (63,7% і 54,5%), збільшився показник середнього рівня (36,4% і 45,5%).

При впровадженні формувального експерименту наголошення ми зробили на зниження тривожності і невротичних розладів у дітей, педагогів і батьків. Результати контрольної діагностики не можна вважати остаточними, робота в цьому напрямі буде продовжуватися. Однак виявлені тенденції свідчать про ефективність обраних приймів нормалізації психічного здоров'я вихованців і створення безпечного освітнього середовища.

ВИСНОВКИ

Аналіз науково-прикладних джерел, проведене емпіричне дослідження та власний досвід дозволили зробити наступні висновки:

1. Освітнє середовище вважають системою факторів та умов формування особистості, можливостей для її розвитку, що містяться в її оточенні. Освітнє середовище, включаючи всі аспекти та інструменти, має бути націлене на гармонійний розвиток здобувачів, сприяти ефективному освітньому процесу. освітній простір повинен бути спрямований на задоволення потреби розвитку дітей при обов'язковому збереженні їх безпеки. Психологічна безпека освітнього середовища є найважливішою умовою розвитку особистості, збереження її психічного здоров'я.

2. Безпечне освітнє середовище є станом освітнього середовища, для якого властиві безпечні умови навчання, комфортна міжособистісна взаємодія, дотримано права і норми безпеки кожного учасника освітнього процесу. характеризуючи безпечне освітнє середовище, визначають три його аспекти: психологічний, екологічний та інформаційний. На рівні закладу дошкільної освіти психологічна безпека виражається в системі заходів, спрямованих на забезпечення оптимального, позитивного, стійкого розвитку особистості дитини, яке можливе при умові створення й впровадження технологій супроводу психологічної безпеки освітнього середовища.

3. Психологічно безпечне середовище є умовою, яке сприяє розвитку психічно здорової особистості. Психічне здоров'я визначають як благополуччя, відсутність негативних аспектів психіки, важливим є відповідний рівень адаптації до навколишнього середовища. Психічне здоров'я характеризується проявами на різних рівнях: біологічному, психологічному, соціальному, ці рівні пов'язані між собою. Важливою

ознакою психічного здоров'я вважаються особливості взаємодії особистості із зовнішніми системами, як природничими, так і соціальними. В цьому аспекті психічне здоров'я визначають як адаптацію та гармонізацію взаємодії особистості із оточенням. Психічне здоров'я дитини характеризується її здатністю повноцінно регулювати власну поведінку та діяльність відповідно до загальноприйнятих норм і правил. Психічно здорова дитина повноцінно розвивається як особистість. Фактори, які негативно впливають на психічне здоров'я дитини, в більшості випадків мають соціальний характер. Порушення психічного здоров'я дитини обумовлюється фрустрацією базових потреб дитини. З цієї позиції психічне здоров'я в контексті освітнього процесу залежить перш за все від суб'єктивних цінностей педагогів та міри їх реалізації в освітньому закладі.

4. Для визначення рівня психічного здоров'я дітей дошкільного віку як показника безпечного освітнього середовища нами було обрано комплекс психодіагностичних методик, серед яких експертні оцінки, тести, опитувальники (Анкети П. Бейкер, М. Алворд, Дитячий опитувальник неврозів В. Седнева, Експрес-діагностика неврозу К.Хекка, Х. Хесса, Експертна оцінка психічного здоров'я дитини Л.Терещенко), які дозволять максимально повно схарактеризувати досліджуване явище.

Проведена констатувальна діагностика психічного здоров'я дітей дошкільного віку показала, що освітнє середовище (яке в сучасних умовах неможливо вважати безпечним) є дійсно умовою психічного здоров'я вихованців. Результати дослідження показали, що вихованці найбільш схильні до прояву тривожності й неврозу і виявили тенденцію до поведінкових порушень у вигляді імпульсивності та агресивності. Високий рівень невротизації продемонстрували педагоги дошкільного закладу, що позначається на загальному показнику психічного здоров'я дітей. Кореляційний аналіз підтвердив наявність щільного зв'язку між

тривожністю, невротизацією дітей і педагогів і загальним показником психічного здоров'я дітей.

5. Створення психологічно безпечного середовища в дошкільному закладі освіти є умовою збереження психічного здоров'я вихованців. Проаналізовано психолого-педагогічні умови створення безпечного середовища, схарактеризовано засоби збереження психічного здоров'я учасників освітнього процесу. Аналіз результатів проведеної контрольної діагностики показав незначні зрушення, що можна пояснити тим, що корекційно-розвивальна робота дає кращі результати при безпосередній взаємодії з учасниками освітнього процесу. Результати проведеного частотного аналізу показав незначне зниження тривожності (54,6% і 45,5%), імпульсивності та невротизації (45,5% і 36,4%), більшу суттєво знизилась агресивність вихованців (45,5% і 9,1%). Психічне здоров'я в цілому суттєво не покращилось, високі показники відсутні, несуттєво зменшився показник низького рівня (63,7% і 54,5%), збільшився показник середнього рівня (36,4% і 45,5%).

Результати контрольної діагностики не можна вважати остаточними, робота в цьому напрямі буде продовжуватися. Однак, виявлені тенденції свідчать про ефективність обраних прийомів нормалізації психічного здоров'я вихованців і створення безпечного освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпечне освітнє середовище закладу освіти. Портал освітян України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://oplatforma.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtn-seredovishche-zakladu-osvti>
2. Беленька Г. В., Богінч О.Л., Машовець М.А. Здоров'я дитини – від родини : кол. монографія К. : СПБ Богданова А. М., 2006. 220 с.
3. Беляєва С.Я. Дитячі негаразди: лікуємо любов'ю. К.: Ред. загальнопедагогічних газет, 2013. 112 с.
4. Болтівець С.І. Якість психічного здоров'я: педагогічні критерії, прогнозування. Практична психологія та соціальна робота. № 5 С.62-67.
5. Вахняк Н. В. Нові виміри сучасного світу, підготовка майбутніх педагогів до валеологічної освіти дошкільників. XI Міжнародна науково-практична конференція. 2016. С.50-53.
6. Веленко А.Г. Як зрозуміти дитину: нотатки психолога. К.: Шкільний світ, 2011. 104с.
7. Гресь А. 100 батьківських «чому». Відповідає психолог. Х.: Основа, 2008. 208с.
8. Дуткевич Т.В. Дитяча корекційно-розвивальна психологія. Посібник. К.: Центр учбової літератури, 2017. 304с.
9. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 392с.
10. Завгородня О.В. Питання збереження психологічного здоров'я: визначення, критерії, умови збереження. Вісник АПН України. Серія: Педагогіка і психологія. К.: Педагогічна преса, 2006. №3. С.87-95.
11. Івашньова С.В. Як підготувати та провести ефективний тренінг: практичний poradnik. Х.: Ранок, 2019. 80с.

12. Казаннікова О. В. Особливості прояву тривожності в молодших школярів. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2014. Випуск 1. С.176–180.
13. Карасьова К.В. Світ дитячої гри. К.: Шкільний світ, 2010. 128с.
14. Князькіна Д.В., Подтикан І.В. Психолого-педагогічний супровід процесу формування безпечного освітнього середовища. Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогіка здоров'я». Чернігів, 2019. С.100-103.
15. Колісніченко М. Сутність здоров'я та його роль у становленні особистості дитини дошкільного віку. Київ. URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/kolesnichenko.pdf>
16. Костриця Л.М. Дитина в кризовому соціумі. К.: Шкільний світ, 2016. 136с.
17. Крамченкова В.О. Психодіагностика розвитку дошкільників: старший вік. Х.: Ранок, 2013. 192с.
18. Марінушкіна О.Є., Замазій Г.В. Корекційні програми на допомогу практичному психологу ДНЗ. Х.: Основа, 2008. 204с.
19. Марухина І. Психологічна безпека освітнього середовища як умова збереження психологічного здоров'я здобувачів освіти. Редакційна колегія, 2020. С.171-176.
20. Маценко Ж.М. Адаптація дитини до ДНЗ. К.: Шкільний світ, 2016. 136с.
21. Мунтян Т.О. Локальні документи щодо безпечних умов навчання та праці. К.: Шкільний світ, 2010. 128с.
22. Молодушкіна І.В. Навігатор психологічного здоров'я дошкільників. Х.: Основа, 2018. 112с.
23. Омельченко Я.М., Кісарчук З.Г. Психологічна допомога дітям з тривожними станами. К.: Шкільний світ, 2011. 112с.
24. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу. К.: Центр учбової літератури, 2013. 296с.

25. Пасічник О.І., Воронішина Ю.М. Соціалізація дитини з особливими освітніми потребами. К.: Шкільний світ, 2017. 144с
26. Піроженко Т.О. Психологічний супровід інноваційно-освітніх технологій в дитячому садку. Навч.-метод посібник. Тернопіль: Навчальна книга, Богдан, 2007. 48с.
27. Пісоцький В.П., Горянська А.М. Психічний розвиток особистості в онтогенезі: навчальний посібник. К.: КНТ, 2019. 144с.
28. Проценко О.В. Профілактика соціальної дезадаптації дошкільнят. К.: Шкільний світ, 2011. 128с.
29. Психічне здоров'я дитини / Упоряд. Т. Гончаренко. К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. 112с.
30. Психологічне здоров'я дошкільника /Уклад. Т.І Прищеп. Х.: Основа, 2010. 239с.
31. Психологічні заняття з дошкільниками Упоряд. Т. Червона. К.Шкільний світ, 2008. 128с.
32. Психолого-педагогічний супровід освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі: Дайджест 6 / Упоряд. О.М. Байер. Запоріжжя: «ЛПС» ЛТД, 2008. 236с.
33. Психологу ДНЗ. Форми роботи з дітьми, батьками, педагогами довкілля / С. Ліщина, О. Мокосєєва, В. Прибульська, Упоряд. О. Семібалут. К.: Шк.світ, 2017. 96с.
34. Терещенко Л.А. Як зберігти психічне здоров'я дітей. К.: Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2012. 104с.
35. Терлецька Л.Г. Психологія здоров'я: арт-терапевтичні технології: навч. посібник. К.: ВД Слово, 2016. 128с.
36. Формування здорового способу життя : навч. посіб. для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогів /О. Яременко, О. Вакуленко, Л. Жаліло, Н. Комарова. К.: Укр. ін-т соц. дослідж., 2000. 232 с.
37. Цюман Т.П., Бойчук Н.І. Кодекс безпечного освітнього середовища. Метод. посіб. К., 2018. 56 с.

38. Шаповал Т.А. Що робити, якщо... Проблемне виховання дошкільнят. К.: Шкільний світ, 2016. 96с.
39. Школа сприяння здоров'ю від А до Я: перші кроки / упоряд. Н. Черненко, Г. Миронюк. К.: Шкільний світ, 2010. 112с.
40. Юсфін С. Тактика «взаємодії». Дитина і педагог у просторі домовленості. К.: Шкільний світ, 2006. 178с.
41. Spivakovsky A., Petukhova L., Anisimova O., Horlova A., Kotkova V., Volianiuk A. ICT as a key instrument for a balanced system of pedagogical education. 16th International Conference on ICT in Education, Research and Industrial Applications. Integration, Harmonization and Knowledge Transfer. CEUR Workshop Proceedings. Volume 2740, P.307-321.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Курач Марія Вадимівна,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**,
що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної
спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

- не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

14.10.2021
(дата)

(підпис)

Марія Курач
(ім'я, прізвище)

Додаток Б

Критерії загального і психічного здоров'я

<i>Загальне здоров'я</i>
Показники здоров'я:
1. Структурна та функціональна збереженість органів і систем
2. Властива організму індивідуальна здатність до пристосування до змін у типовому природному і соціальному середовищі
3. Збереженість звичного самопочуття.
<i>Психічне здоров'я</i>
1. Усвідомлення та відчуття ідентичності свого фізичного й психічного «Я».
2. Критичність до себе і власної психічної продукції (діяльності) та її результатів.
3. Відчуття постійності та ідентичності переживань в одно типових ситуаціях.
4. Адекватність психічних реакцій силі подразника, соціальним обставинам і ситуаціям.
5. Здатність до самоконтролю поведінки у відповідності до соціальних норм, правил, законів.
6. Здатність змінювати спосіб поведінки в залежності від зміни життєвих ситуацій та обставин.
7. Здатність змінювати спосіб поведінки в залежності від зміни життєвих ситуацій та обставин.
8. Пристосування до соціального і природного оточення – можливість не тільки пристосуватися до існуючих умов, але й активно перетворювати їх.
9. Нормальність – як відповідність соціальним і культурним нормам (соціокультурна характеристика здоров'я, загальна для представників даного соціуму).
10. Стресостійкість і стабільність людини в процесі активної взаємодії з оточуючим світом.
11. Гармонійна включеність у спільність людей, результатом чого є соціалізація дитини.

Додаток В

Додаток Д

Ознаки імпульсивності (анкета) Анкета П. Бейкер, М. Алворд

Імпульсивна дитина

1. Завжди швидко знаходить відповідь, коли її про щось запитують (можливо, і невірну).
2. У неї часто змінюється настрій.
3. Багато речей її дратують, виводять із себе.
4. Їй подобається робота, яку можна робити швидко.
5. Уразлива, але не злопам'ятна.
6. Часто відчуває, що їй усе набридло.
7. Швидко, не коливаючись, приймає рішення.
8. Може різко відмовитися від їжі, що не любить.
9. Нерідко відволікається на заняттях.
10. Коли хтось на неї кричить, вона кричить у відповідь.
11. Звичайно упевнена, що справиться з будь-яким завданням.
12. Може нагрубити батькам, вихователю.
13. Часом здається, що вона переповнена енергією.
14. Це людина дії, міркувати не вміє і не любить.
15. Вимагає до себе уваги, не хоче чекати.
16. В іграх не підкоряється загальним правилам.
17. Гарячиться під час розмови, часто підвищує голос.
18. Легко забуває доручення старших, захоплюється грою.
19. Любить організувати і верховодити.
20. Похвала й осудження діють на неї сильніше, ніж на інших.

Додаток Е***Критерії агресивності в дитини Анкета П. Бейкер, М. Алворд***

1. Часом здається, що в неї вселився злий дух.
2. Вона не може промовчати, коли чимось незадоволена.
3. Коли хтось заподіє їй зло, вона обов'язково намагається відплатити тим же.
4. Іноді їй без усякої причини хочеться вилятися.
5. Буває, що вона із задоволенням ламає іграшки, щось розбиває, потрошить.
6. Іноді вона так наполягає на чомусь, що навколишні втрачають терпіння.
7. Вона не проти того, щоб дратувати тварин.
8. Сперечатися з нею марно.
9. Дуже сердиться, коли їй здається, що хтось з неї жартує.
10. Іноді в неї спалахує бажання зробити щось погане, що шокує навколишніх.
11. У відповідь на звичайні розпорядження прагне зробити все навпаки.
12. Часто не за віком буркотлива.
13. Сприймає себе як самостійну і рішучу.
14. Любить бути першою, командувати, підкоряти собі інших.
15. Невдачі викликають у неї сильне роздратування, бажання знайти винуватців.
16. Легко свариться, вступає в бійку.
17. Намагається спілкуватися з молодшими і фізично більш слабкими.
18. У неї нерідкі приступи похмурої дратівливості.
19. Не рахується з однолітками, не уступає, не ділиться.
20. Упевнена, що будь-яке завдання виконає краще за всіх.

Додаток Ж

Текст опитувальника «Дитячий опитувальник неврозів» В. В. Седнева

1. Тобі буває сумно.
2. Іноді тобі хочеться плакати без причини.
3. Тобі буває іноді страшно.
4. Ти спиш добре і спокійно.
5. твої однолітки не хочуть з тобою грати.
6. Часто тобі не хочеться їсти.
7. Тобі буває зовсім не цікаво грати, дивитися телевізор.
8. Ти відчуваєш себе сильним.
9. Часто у тебе болить голова чи живіт.
10. Ти втомлюєшся сильніше інших дітей.
11. Іноді ти буваєш поганим.
12. У школі тебе не люблять.
13. Учителя до тебе чіпляються.
14. З дітьми тобі не цікаво.
15. Іноді тобі сняться жахіття.
16. Ти веселий.
17. Ти боїшся школи та вчителів.
18. Тобі важко робити уроки.
19. Ти часто забуваєш те, що вивчив.
20. Тобі часто хочеться спати.
21. Ти часто відволікаєшся на уроках.
22. Тобі не подобається чекати.
23. Ти не можеш тривалий час бігати, боротися, грати.
24. Тобі кажуть, що ти погано запам'ятовуєш.
25. Тобі складно тривалий час дивитися телевізор чи читати.
26. Ти став менше гратися з дітьми ніж раніше.
27. Ти погано розумієш те, що читаєш.
28. У тебе холодні руки і ноги навіть у теплу погоду.
29. Тебе легко образити.
30. Іноді вранці відчуваєшся втомленим, після сну болить голова.
31. Іноді у тебе паморочиться у голові.
32. Ти часто прокидаєшся вночі.
33. Ти втомлюєшся від ігор з дітьми.
34. У тебе часто пітніють долоні.
35. Тобі важко заснути від різних думок.
36. У тебе часто щось болить.
37. Буває так, що тебе нудить в транспорті.
38. Ти часто сваришся з батьками.
39. Тобі часто кажуть, що ти неслухняний.
40. Ти став гірше вчитися.
41. тебе іноді нудить.

Додаток 3

Методика експрес-діагностики неврозу (К. Хека і Х. Хесса)

Інструкція Ознайомившись із запитанням або судженням, дайте відповідь на нього "так" або "ні"

Чи вважаєте Ви, що внутрішньо напружені?

Я часто так сильно у щось занурений, що не можу заснути.

Я відчуваюся легко вразливим.

Мені важко заговорити з незнайомими людьми.

Чи часто без особливих причин у Вас виникає відчуття байдужості та втоми?

У мене часто виникає відчуття, що люди мене критично розглядають.

Чи часто Вас переслідують непотрібні думки, які не виходять з голови, хоча Ви намагаєтеся їх позбутися?

Я досить нервовий.

Мені здається, що мене ніхто не розуміє.

Я доволі дратівливий.

Якби проти мене не були налаштовані, мої справи йшли б більш успішно.

Я занадто близько і надовго приймаю до серця неприємності.

Навіть думка про можливу невдачу мене хвилює.

У мене були дуже дивні й незвичайні переживання.

Чи буває Вам то радісно, то сумно без видимих причин?

Протягом усього дня я мрію і фантазую більше, ніж потрібно.

Чи легко змінити Ваш настрій?

Я часто борюся із собою, щоб не показати свою сором'язливість.

Я хотів би бути таким же щасливим, якими здаються інші люди.

Іноді я тремчу або відчуваю напади ознобу.

Чи часто змінюється Ваш настрій залежно від серйозної причини або без неї?

Чи відчуваєте Ви іноді почуття страху навіть за відсутності реальної небезпеки?

Критика або догана мене дуже ранять.

Часом я буваю такий неспокійний, що навіть не можу всидіти на одному місці.

Чи турбуєтеся Ви іноді занадто сильно через незначні речі?

Я часто відчуваю невдоволення.

Мені важко сконцентруватися під час виконання будь-якого завдання або роботи.

Я роблю багато такого, у чому доводиться каятися.

Здебільшого я щасливий.

Я недостатньо впевнений у собі.

Іноді я здаюся собі дійсно нікчемним.

Часто я відчуваюся просто кепсько.

Я багато копаюся в собі.

Я страждаю від почуття неповноцінності.

Іноді в мене все болить.

У мене буває гнітючий стан.

У мене щось із нервами.

Мені важко підтримувати розмову під час знайомства.

Найважча боротьба для мене - це боротьба із самим собою.

Чи відчуваєте Ви іноді, що труднощі великі й нездоланні?